

Ewa Jakus-Borkowa

POLSKIE NAZWY GEOGRAFICZNE
Z NAGŁOSOWYM NIEM-//NIEMC-

Głównym tematem naszej tegorocznej konferencji onomastycznej są nazwy obce w nazewnictwie polskim. Ja w swoim referacie postanowiłam zająć się geonimami, które wprawdzie utworzone są od słowiańskiego słowa, ale oznaczającego – w swej warstwie etymologicznej – m. in. 'obcego'. Chcę więc omówić polskie nazwy geograficzne utworzone od bazy *Niem-//Niemc-*, czyli *niemy* i *Niemiec*. Pomysł tego referatu nasunął mi się w trakcie zbierania materiałów do opracowywania dla Słowiańskiego Atlasu Onomastycznego¹ nazw miejscowych z negacją *Nie-* w nagłosie² i wydawał mi się zajmujący. Jednak, co mnie zaskoczyło, w kartotece Pracowni Onomastycznej przy WSP w Opolu, obejmującej wszystkie nazwy geograficzne z obszaru Polski, znalazłam mniej interesujących mnie nazw niż się spodziewałam. Ponownie więc przejrzałam *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*³, materiały Komisji Ustalania Nazw (UN)⁴, chyba wszystkie dostępne drukowane monografie toponimiczne, ale zbiór się nie powiększył.

Ogółem z całej Polski zebrałam 72 nazwy obiektów zamieszkałych (oraz 10 nazw „przejsiowych”), 63 terenowych lądowych i 10 wodnych, w których

¹ Zob. *Slawischer Onomastischer Atlas. Strukturtypen der slawischen Ortsnamen. Strukturele typy slovanské oikonymie*. Im Auftrage der Subkommission für den Slawischen Onomastischen Atlas herausgegeben von E. Eichler und R. Šrámek. *Namenkundliche Informationen*, Sonderheft, Leipzig 1988; por. też omówienie: E. Jakus-Borkowa, „Onomastica” 1990, 35.

² Zob. karty formantowe w Pracowni Onomastycznej WSP w Opolu i artykuł: E. Jakus-Borkowa, *Polnische Oikonyme mit Nie – im Anlaut (Szpithese)*, *Namenkundliche Informationen*, „Studia Onomastica” (Leipzig) 1990, 6, Beiheft 13/14, s. 237–244; taż, *Polskie nazwy terenowe z nie- w nagłosie*, Księga rocznicowa prof. B. Krei, Gdańsk (w druku).

³ *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, Warszawa 1980, t. 1; Warszawa 1981, t. 2; Warszawa 1982, t. 3, opracowanie dla: Ministerstwa Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

⁴ Czyli materiały Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych opublikowane w zeszytach pt. *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*.

można widzieć podstawę odapelatywną lub antroponimiczną *niem-//Niem-* albo takąż rozwiniętą: *niemc-//Niemc-*, wyrażaną przede wszystkim postacią *Niemiec* i pochodnymi.

Baza *niem-*, o której tutaj mówię, jest ogólnosłowiańska i tkwi w przymiotniku pol. *niemy*, ros. *niemój*, ukr. *nimyj*, bułg. *njam*, łuz. *němy*, czes. *němý*, słow. *nemý*. Pochodzi najprawdopodobniej⁵ (różne zdania językoznawców; zob. Vasmer III 63 i Macheck 395) z **mēmь* 'jąkający się' (z dysymilacją $m-m \geq n-m$), co do którego por. odmianki pnia: cerk. *mumati*, rus. *mjamlit'*, czes. *mumlati* i *mumrati*, pol. *momotać* i *mamrać*, *mamrotać*, wszystkie na 'mruczenie, niezrozumiałe mówienie'⁶ – i lotewskie *mēmьs* 'niemy, jąkający się'⁷. Zatem *niemy* znaczyło 'jąkający się' (znaczenie: 'nie mówiący' jest więc chyba późniejsze), a w uogólnieniu: 'każdy, kto wydaje niezrozumiałe dźwięki'. Od tej podstawy został utworzony sufiksem *-ec* ap. *niemiec*, ps. **nēmьць* o pierwotnym znaczeniu 'człowiek mówiący niejasno, niezrozumiałe jak cudzoziemiec', który to apelatyw wkrótce zaczął też samego 'cudzoziemca' oznaczać.

Zarówno podstawowy przymiotnik, jak i nowy derywat o dwóch znaczeniach – były doskonałym materiałem językowym dla tworzenia imion przezwiskowych: można tak było nazwać każdego, kto się jąka, mówi niezrozumiałe (kto nie mówi), albo kto w danym – szeroko pojętym – środowisku jest 'obcy'. Sytuacja ta zaowocowała bogatą listą nazw osobowych. Tak więc powstały różne imiona dla poszczególnych osobników, ale także nazwa najbliższych Słowianom – geograficznie i ze względu na przeróżne kontakty: polityczne, społeczne i handlowe – plemion germańskich: *Niemcy*⁸.

Najstarsze notowane nazwy osobowe, które można łączyć z omawianymi bazami, pochodzą z XIV-w. Są to: *Niemek* (1366, Małopolska) i – nieco późniejsza: *Niemko* (1453, Kresy Wschodnie). Wybrałam je z pracy M. Malec⁹, gdzie wprawdzie wymienione jako pochodne od imion z negacją typu *Nie-mil*, *Nie-mir*, ale przy nich uwaga: „por. niemy”, co pozwala je jednak z bazą *niemy* wiązać.

W końcu XIV w. zapisana jest po raz pierwszy także n.o. *Niemiec* (*Johanni Nemezc* 1390¹⁰), nie wiemy jednak, czy o charakterze przezwiskowym, czy

⁵ Odrzuca się raczej (Vasmer) powiązanie: *ně-* i *-emь* (por. wezmę). Zob. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1950–1958, t. 1–3, V. Macheck, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968.

⁶ Macheck, *op. cit.*, s. 395; A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1957, s. 681.

⁷ Zob. Macheck, *op. cit.*, s. 395.

⁸ Vasmer (*op. cit.*) i Macheck (*op. cit.*) odrzucają pochodzenie nazwy etnicznej *Niemiec* od wymienianej przez Tacyta nazwy plemienia germańskiego *Nemetes*.

⁹ M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982, s. 72.

¹⁰ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. i ze wstępem W. Taszyckiego, Wrocław 1965–1987, IV(1), s. 45, (dalej: SSNO).

etnicznym. Od tego czasu do współczesności przybyło wiele określeń ludzi, imion i nazwisk, bezpośrednio od *niemy* lub *niemiec*//*Niemiec*, od ich derywatów, a także od nazw miejscowości od tych baz utworzonych, np.: *Niemotka*¹¹, *Niemoń*, *Niemczar* (?), *Niemczyk*¹² (też gw. *Miemczyk*¹³), *Niemczak*¹⁴, *Niemczal*, *Niemczyła*, *Niemial*, *Niemiela*, *Niemielka*¹⁵, czy *Niemczewski*¹⁶, *Niemczowski* i *Niemczyński*¹⁷.

Równoległe z nazwami osobowymi funkcjonowały pochodne od omawianych baz apelatywy, od *niemy*, np. *niemak* 'człowiek niemy', podobnie *niemko*, *niemka* i *niemek* 'niemowa' i *niemota*¹⁸, a od *niemiec*//*Niemiec* (wyrazu pospolitego lub określenia etnicznego) – gwarowe *niemiec* 'człowiek o ponurym usposobieniu', też 'o każdym człowieku, jeśli był w surducie' i 'nie-katolik, ewangelik'¹⁹ oraz wiele derywatów o różnym zabarwieniu uczuciowym na określenie człowieka narodowości germańskiej, np.: *Niemczyk*, *Niemiaszek*, *Niemczura*, *Niemczak*, a kobiety: *Niemka*, *Niemkini*, *Niemra*, też *Niemczura*²⁰. Ponieważ kontakty – z racji wydarzeń historycznych (kolonizacja, zabory, okupacja), o których tu dużo mówić nie będę – pomiędzy ludnością polską a Niemcami nasilały się i na wielu obszarach Polski te dwie narodowości musiały ze sobą, nieraz przez wieki, współżyć, dawało to okazję do czynienia wzajemnych obserwacji i na ich podstawie przenoszenia nazwy narodu na pewne typowe dla niego zajęcia i upodobania, zwyczaje i urządzenia. Tą drogą słowo *Niemiec* zaczęło oznaczać także np. 'rodzaj potrawy (groch strączkowy z olejem)', 'grę w piłkę', 'specjalny rodzaj tańca w trzy pary', 'buraki', 'rodzaj ziemniaków (*niemce*)', 'nazwę krowy (*niemka*)', 'roślinę', 'gatunek grzybów (*niemki*)', a nawet – w liczbie mnogiej – 'sposób ustawiania snopów w 2 rzędy po 3 snopy'²¹.

W sumie – w zasobie leksykalnym języka polskiego znalazło się wiele wyrazów pospolitych i własnych (wymieniałam tu tylko rzeczowniki, a przecież

¹¹ SSNO IV(1), s. 49; Nie jest jednak wykluczone, że imię to pochodzi od: *nie motati*, por. L. Hosák, R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1980, t. 2, s. 133, hasło *Nemotice*.

¹² SSNO, s. 44, 49.

¹³ H. Borek, U. Szumska, *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740*, Warszawa 1976, s. 193.

¹⁴ S. Gala, *Słownik nazwisk i przewisk ludności Ziemi Piotrkowskiej*, Piotrków Trybunalski Łódź 1987, s. 173.

¹⁵ S. Gala, *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-//l- w części sufiksalfnej*, „Acta Universitatis Lodzianensis” 1985, Folia linguistica 10, s. 192.

¹⁶ Gala, *Słownik...*, s. 173.

¹⁷ SSNO, *op. cit.*, s. 44.

¹⁸ J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, Warszawa 1906, t. 3, s. 303.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Karłowicz, *op. cit.*: J. Karłowicz, A. Kryński, K. Niedźwiecki, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1981, t. 3, s. 78.

powstały też czasowniki, przymiotniki i przysłówki) od bazy *niem-//Niemc-*, które miały szansę być wykorzystane w aktach nominacji obiektów geograficznych Polski. Sądzić by należało, że – ze względu na wspomniane wyżej uwarunkowania polityczno-historyczne – szczególnie częste będą geonimy od wyrazu *Niemiec* i tak faktycznie jest.

Jak już wpominałam, razem zebrałam z obszaru Polski około 150 nazw, w tym ponad 70 – obiektów zamieszkałych (oraz 10 „przejściowych”), ponad 60 lądowych i tylko 10 – wodnych. Zbiór jest niejednorodny. Daje się wyodrębnić niewielką zaledwie grupkę nazw od bazy antroponimicznej *Niemy*, druga – jeszcze skromniejsza – od wyrazu *niemiec//Niemiec*, jeszcze chyba w pierwotnych znaczeniach (‘niemy’, ‘obcy’), wreszcie – najliczniejsza – od określenia etnicznego *Niemiec*.

Do nazw od bazy *niemy//Niemy* włączyć chyba można nazwy miejscowe: *Niemekowo* (1886) w Tucholskiem – od nazwy osobowej (n.o.) *Niem-ek* i *Niemicha* – od n.o. *Niem-icha* (?) w Ciechanowskim, *Niemice* (1845 *Niemitz*), nazwę patronimiczną zaginionej osady pod Złotoryją w Legnickim, od n.o. *Niemy*²², oraz nazwy *Niemica* i *Niemyca* na Łemkowszczyźnie²³ i w Nowosądeckiem, a także dwóch łąk *Niemek* (1885 i 1567 *Niemekh*) na Śląsku. Zaś nazwa łąki *Niemka* w Radomskim może raczej pochodzić od żeńskiej formy nazwy etnicznej (*Niemka* od *Niemiec*).

Do nazw utworzonych od wyrazu *niemiec//Niemiec* w dawnych znaczeniach ‘niemy, obcy’, zaliczyłabym, zgodnie z sugestią S. Rosponda, nazwę miasta *Niemcza*, pierwotnie *Niemcy* (*Nemzi*) z zapisem z 1017 r. Trudno nie uznać jego argumentacji²⁴, że zarówno badania archeologiczne, jak i fakty historyczne wykluczają możliwość wzniesienia tego prastarego grodu przez plemiona germańskie, *Niemców* i że tkwiącą w nazwie bazę *Niemiec* należy raczej wiązać ze znaczeniem ‘każdy obcy’ i osadnictwem celtyckim. Być może należy do tej grupy nazwa dzisiejszego przysiółka *Niemcza* w Zielonogórskim z zapisami, już zgermanizowanymi, z 1427: *zu Nympz*, i *Niemcze* (może pierwotne **Niemczone?* – *Nymczone* 1284) w par. Osielsk(o) (Bydgoskie?). Widziałabym w tych ojkonimach przezwiskową n.o. *Niemiec* ‘niemy, obcy’, choć ze względu na niejasną budowę słowotwórczą należałoby te i analogiczne nazwy zbadać dokładniej, bo to może nazwy z *-*ja* od n.o. *Niemek* albo od *Niemy* z -*cza*?

Pozostałe (około 130) to nazwy, które należy wiązać już z nazwą etniczną *Niemiec*. Występują one licznie zarówno wśród ojkonimów, jak i anoj-

²² J. Domański, *Polskie nazwy miejscowe pow. złotoryjskiego*, „Szkice Legnickie” 1966, 3, s. 161-179.

²³ Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, Łódź 1948, t. 1, s. 42.

²⁴ S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984, s. 246; tenże, *Czy w Niemczech byli Niemcy?*, „Kwartalnik Opolski” 1976, nr 2, s. 92-93.

konimów (nazw łądowych), są późniejsze, mają zróżnicowaną budowę i niosą wiele informacji o współżyciu Polaków z Niemcami.

Chronologia analizowanych nazw jest charakterystyczna. Pierwsze zapisy pochodzą wprawdzie z XI w., ale do wieku XIX są bardzo skromne (17 geonimów). Dopiero w XIX, a szczególnie w XX w. następuje ich najintensywniejszy „wysyp”. Sądzę, że oprócz innych względów, istotny dla ujawnienia się w XX w. tylu nazw był fakt odzyskania niepodległości i wycofywania się elementu niemieckiego z wielu regionów Polski – w takiej sytuacji określenia, niegdyś motywowane realiami, nabrały charakteru pamiątkowego, który dominuje w zgromadzonych nazwach.

Najstarsze zapisy dotyczą, oczywiście, nazw miejscowych. Pierwsza udokumentowana nazwa pochodzi z XI w. i jest to wspomniana już *Niemcza*, dawniej **Niemcy*, miasto w Wałbrzyskiem. W XIII w. zapisano po raz pierwszy 2 nazwy (**Niemcze* – 1284 *Nymczone*, Bydgoskie i **Niemiec*, dziś *Niemica*, wieś i rzeka w Koszalińskim: 1250 *Nemitz*), w XIV – 3, w XV – też 3 (w tym 1 nazwa łądowa: lasu *Niemiecki Kąt*, w Leszczyńskim), w XVI – 5 (3 nazwy miejscowe (n.m.), 1 łądowa, 1 wodna), w XVII – 2 n.m., w XVIII – tylko 1 łądowa, w XIX – 24 (16 n.m., 7 łądowych, 1 wodna). W XX w. zapisane zostały pozostałe nazwy (104 – 43 n.m, 53 n. łądowych i 8 wodnych).

Jest charakterystyczne także i uzasadnione historycznie, że najstarsze badane nazwy pojawiły się najpierw na zachodzie Polski (Wałbrzyskie, Szczecińskie, Koszalińskie, Pilskie, Poznańskie, Leszczyńskie), a więc tam, gdzie najwcześniej dochodziło do trwalszych kontaktów Polaków z państwem niesłowiańskim. Mogą one pochodzić zatem zarówno od nazwy n.o *Niemiec* w znaczeniu ‘obcy’, jak określenia etnicznego narodu.

W następnych wiekach nazwy od bazy *Niemiec* wystąpiły na obszarze prawie całej Polski, szczególnie jednak we wschodniej Wielkopolsce, w południowej części Bydgoskiego, Toruńskiego i Włocławskiego, w Sieradzkim i Piotrkowskim. Lubelskim i Tarnobrzesckim i najliczniej na najbardziej południowym krańcu Polski: w Nowosądeckim (ślady kolonizacji pojózefińskiej) – i na północnym wschodzie, w Suwalskim i Białostockim. Natomiast prawie nie są notowane na Pomorzu Zachodnim i Gdańskim, też w Elbląskim i Olsztyńskim oraz w województwach: gorzowskim, zielonogórskim i na Śląsku. Nasuwa się wniosek, że nazwy geograficzne od etnonimu *Niemiec* rzadziej powstawały tam, gdzie żywioł niemiecki był bardzo silny, bo był to mały wyróżnik znaczeniowy, a intensywniej występowały na ziemiach o mniejszych wpływach niemieckich.

Jak już mówiłam, najwięcej zgromadziłam ojkonimów, mniej nazw łądowych i najmniej wodnych. Nazwy miejscowe mają dokładniejszą dokumentację historyczną, dzięki czemu można było uchwycić także tzw. „nazwy okresowe” (10 nazw) z członem dyferencyjnym *Niemiecki* dodawanym do starego słowiańskiego ojkonimu, po zamieszkaniu wsi przez kolonistów niemieckich

(przeważnie w opozycji do sąsiedniej osady z członem *Polski*), a wypieranym w następnych wiekach przez inne przydawki różnicujące. Zilustruję to kilkoma przykładami, np. z Tczewskiego: 1248 **Ślędza (Slanciam)*, 1583 (*Polska i Niemiecka Slancza*, 1790 *Gross Schlantz*, 1889 *Słońca Wielka*; z Chojnickiego: *Ciechocino* (1338 *Czechoczin*), 1414–1438 *Deutczhen Czetczen*, 1925 *Cekcyn Niemiecki*, 1936 *Ciehocin*, czy ze Świeckiego: *Łąkie* (1445 *Lancken*), 1534 *Launki minus*, 1783 *Łąkie Niemieckie, Małe Łąkie* (Spis Miejscowości) i *Stwolno* (1276 *von Stuolna*), 1414–1438 *Gros Smollen*, 1664 *wieś niemiecka Stwolno, ołędrowie*, 1790 *deutsch Westphalen*, 1890 *Niemieckie Stwolno*, dziś *Wielkie Stwolno*.

Dzięki dokumentacji udało się także uchwycić te ojkonimy od bazy *Niemiec*, które po II wojnie światowej zostały przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowości – szczególnie na zachodzie Polski i Pomorzu, a także na Ślądczyźnie, gdzie sporo omawianych nazw – zastąpione innymi nazwami²⁵, np.: n.m. **Niemiec (Niemitzsch)* – to od 1948 r. *Polanowice* (Gubińskie), **Niemieckie (Niemietzke//Puttkammerhof)* – od 1948 *Podkomorzyce* (Słupskie), czy *Biczyce Niemieckie* – od 1953 r. *Biczyce Dolne*, a *Golkowice Niemieckie* – od 1953 *Golkowice Dolne* (obie nazwy z Nowosądeckiego).

Natomiast do danych liczbowych dotyczących anojkonimów trzeba jednak podchodzić ostrożnie (mogło ich być więcej), gdyż moje informacje pochodzą przede wszystkim z materiałów UN, a nie wiadomo, czy tam nie stosowano polityki zacierania śladów niemieckich w nazewnictwie. Z doświadczenia wiem (porównywałam materiały z eksploracji terenowej przeprowadzonej w latach pięćdziesiątych przez pracowników Uniwersytetu Toruńskiego w Świeckiem (Bydgoskie) z opublikowanymi w materiałach UN 186 dla tego powiatu), że usuwało się wówczas wiele funkcjonujących wśród mieszkańców nazw genetycznie niemieckich lub ich substytucji, a i ja sama nie ujęłam w swojej monografii regionu świeckiego²⁶ występującego w każdej prawie wsi *Cmentarza Niemieckiego* (lub *Kirchofu//Kirchacza*) – tak bardzo apelatywnie, ze względu na częstość występowania, określenia te odczuwałam.

Jeśli chodzi o strukturę zgromadzonych nazw, to ogólnie (we wszystkich grupach obiektów łącznie) dominują nazwy komponowane (zestawienia – ponad 65, np. *Nemiecka Wieś, Łąka Niemiecka, Niemców Staw* – i wyrażenia przyimkowe – 16, np. *Na Niemcach, Nad Niemcowizną, Pod Niemcówką i Podniemcze*). Zwraca uwagę też stosunkowo liczna (szczególnie w nazwach miejscowych) grupa toponimów prymarnych, singularnych i pluralnych, równych etnonimowi *Niemiec*. Są to nazwy: *Niemiec, Niemcy i Niemce*, 4 anojkonimy i 15 ojkonimów. Ojkonimy są także najbardziej zróżnicowane

²⁵ Podobnie postępowano i z innymi członami etnicznymi, por. *Jawornik Ruski* w woj. przemyskim, to dziś *Jaworowice*.

²⁶ E. Jakus-Borkowa, *Toponimia powiatu świeckiego*, Wrocław 1987.

strukturalnie, wśród nich (obok najliczniejszych zestawień – 35) dużo nazw sekundarnych z różnymi formantami, np. *-izna* (*Niemcowizna*), *-in-* (*Niemczyn*), *-ek* (*Niemczynek*), *-ka* (*Niemcówka*, *Niemcówki*), szczególnie *-ow-* (*Niemcowa*, *Niemczewo*, *Niemekowo*, *Niemieczkowo*), a najmniej – od wyrażen przyimkowych (3 – *Podniemczyn*, *Pod Niemczynem*, *Pod Niemcowizną*), które to – obok zestawień – typowe są dla nazw lądowych także w badanej grupie, np. *Od Niemieckiego*, *Kolo Niemieckiego Cmentarza*, czy *U Niemieckiej Drogi*.

Wszystkie zgromadzone tu toponimy niosą wiele informacji o – słowiańskich i obcych – założycielach grodów, wsi i osad, o mieszkańcach i stanie ich posiadania w lokalnej społeczności. Są to głównie nazwy etniczne i dzierżawcze, przy czym cechy te często nakładają się na siebie.

Nazwy etniczne charakterystyczne są przede wszystkim dla ojkonimii. Są wśród nich zarówno nazwy najstarsze, jak i nowsze, np. *Niemcy*, dziś miasto *Niemcza*, *Niemce* i *Niemiec* – od baz o różnym znaczeniu ('obcy', 'Niemiec, nacja'), jak to wyżej przedstawiałam, ale też bardzo liczne nazwy miejscowe typu *Niemiecka Wieś* i *Wola Niemiecka*, w których nie można wykluczyć elementu dzierżawczości ('przynależne do Niemców, nacji') lub informacji o sposobie kolonizacji, tu: 'na prawie niemieckim'.

Nazwy dzierżawcze występują we wszystkich grupach obiektów i także tworzone są od różnych podstaw, np. n.m. *Niemieczkowo* – od n.o. *Niemieczek*, *Niemekowo* – od *Niemek*, *Niemcowizna* – od etnonimu *Niemiec*, podobnie *Niemca Bagno*, czy *Niemców Staw*. W zgromadzonym materiale dominują jednak nazwy późne dzierżawcze, jednoznacznie tworzone od etnicznego określenia *Niemiec*, szczególnie częste w anojkonimach i funkcjonujące w postaci przymiotników: *niemcowy* (w starszych nazwach) i *niemiecki* (w nowszych), por. nazwy: cz. wsi *Niemcowa* i liczne terenowe: *Niemicki*, *Niemieckie* (z elipsą członu utożsamiającego) oraz: *Niemiecki Las*, *Niemiecki Smug*, *Niemiecki Kąt*, *Ląka Niemiecka*, *Niemieckie Grunta*; *Niemiecka Odnoga*, *Kanal Niemiecki*, *Niemiecki Dolek* i inne. Towarzyszące przymiotnikowi człony rzeczownikowe informują jednocześnie o tym, jakie obiekty terenowe do Niemców należały...

Jest też niewielka grupka nazw topograficznych. Zaliczyć do nich można nazwy góry, lasu i terenu wolnego *Niemica* i *Nimycza* (Sądeckie, Łemkow-szczyzna) – od *niemy*, *nimyj*, może w znaczeniu 'cichy, spokojny'? – a także nazwy topograficzne w formie wyrażen przyimkowych – kierunkowych lub lokalizujących wg innego obiektu, zawierającego w swej nazwie człon *Niem-//Niemc-*, np.: *Pod Niemcowizną*, *U Niemieckiej Drogi*, *Za Niemieckim Cmentarzem*. Nazwy kulturowe, również nieliczne, to nazwy typu *Niemieckie Okopy*, niosące np. pamięć o wojnie oraz *Mogilki Niemieckie*, *Niemiecki Cmentarz*, występujące na obszarach Polski, gdzie nie-katolicyzm był cechą wyróżniającą.

Reasumując, chciałabym przypomnieć, że:

1) najstarsza nazwa utworzona od bazy *niem-//Niem-* zapisana została w XI w., a najwięcej ujawnił ich wiek XX,

- 2) najstarsze nazwy powstały od nazw osobowych i apelatywów zawierających omawiane bazy, nowsze – od etnonimu *Niemiec*,
- 3) od omawianych baz, szczególnie podstawy *Niemiec*, tworzone są nazwy różnych grup obiektów (n.m., n.lądowe, n.wodne),
- 4) są to głównie nazwy etniczne i dzierżawcze,
- 5) z zestawu omówionych nazw osobowych i apelatywów w nazewnictwie geograficznym wykorzystanych zostało tylko kilka, co dowodzi, że system onimiczny działa wybiórczo, że nie wszystkie wyrazy znajdują motywację do wystąpienia w funkcji nazwy,
- 6) cały zgromadzony przeze mnie zbiór nazw, niewielki w stosunku do innych grup tematycznych nazewnictwa polskiego, zdominowany został przez etnonim *Niemiec* jako podstawę toponimów, co jak wiemy, spowodowane było sytuacjami historycznymi,
- 7) nazwy te wystąpiły obficie właśnie na tych obszarach Polski, gdzie żywioł niemiecki nie był dominujący.

Ewa Jakus-Borkowa

POLNISCHE GEOGRAPHISCHE NAMEN MIT DEM ANLAUTENDEN NIEM-//NIEMC-

Im Referat geht es um polnische geographische Namen mit dem anlautenden *Niem-//Niemc-*, die auf Appellativa, Personennamen bzw. Ethnonyme mit der Basis *niem-* (aus *mem) mit ursprünglicher Bedeutung *stotternd, stumm, unverständlich* und folglich *fremd*, woraus sich *Niemiec* (Deutscher) entwickelte, zurückgehen.

Dieser Namentyp ist in Polen deutlich geprägt, aber zahlenmäßig gering. Er umfaßt ca. 150 Namen – viele davon wurden nach dem Kriege von der Kommission für Namen (KUNM) beseitigt. Der älteste Name mit *niem-* stammt aus dem 11. Jh. (*Niemcza*), die meisten jedoch kommen aus dem 20. Jh. Die ältesten dieser Namen gehen auf Personennamen bzw. Appellativa zurück, den neueren liegen Spitznamen bzw. das Ethnonym *Niemiec* (Deutscher) zugrunde, was durch historische Geschehnisse bedingt wurde. In der von Taszycki vorgenommenen Klassifizierung handelt es sich hier um Namen, die ethnischen bzw. possessiven Charakter haben. Sie kommen gerade vor allem dort vor, wo das deutsche Element nicht dominierend war, wo also die genannte Basis merkmalshaft war.